

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ

з дисципліни «Вступ до архітектури та будівництва»

Тема: «Вступ. Історія будівництва та архітектури, значення галузі»

План лекції

- 1) Архітектура і будівництво, їх сутність та суспільне значення.
- 2) Витоки будівельної діяльності.
- 3) Давній Єгипет, Антична Греція і Рим.
- 4) Романський стиль, готика, Відродження та бароко.
- 5) Промислова революція і перехід до сучасних конструктивних систем.
- 6) Архітектура XX–XXI століть.
- 7) Основні етапи розвитку архітектури на території України: скіфо-античний період, слов'янські традиції, Київська Русь, українське бароко, радянська доба.
- 8) Узагальнення історичних закономірностей розвитку галузі.

1. Архітектура і будівництво як дві сторони формування середовища

Архітектуру доцільно розглядати не просто як мистецтво створення красивих будівель. Це система формування просторового середовища, у якій одночасно поєднуються функція, конструкція, технологія, економіка, естетика і соціальні потреби. Архітектор працює не лише з фасадом, а з простором: організовує взаємозв'язки приміщень, визначає масштаб і пропорції, розміщення споруди в міському або природному контексті, характер руху людей, освітлення, сприйняття об'єкта з різних точок.

Архітектура є своєрідним «матеріальним архівом» суспільства. За спорудами можна читати економічні можливості епохи, рівень техніки, релігійні уявлення, систему влади та домінуючі естетичні цінності. Піраміда демонструє централізацію ресурсів і масивну кам'яну технологію; готичний собор – розвиток просторових кам'яних систем; фабрика XIX століття – індустріалізацію; хмарочос

– каркасне будівництво, вертикальний транспорт і складне інженерне оснащення. Отже, історія архітектури фактично є історією взаємодії людини, суспільства, матеріалу і технології.

Сучасне трактування архітектури значно ширше за естетичне. Якість простору впливає на поведінку, працездатність, орієнтацію в будівлі, акустичний і світловий комфорт. У навчальних закладах важливими є природне освітлення, акустика та гнучкість приміщень; у житлі – приватність, інсоляція, мікроклімат; у громадських будівлях – доступність і зрозуміла навігація. Тому архітектурне рішення завжди повинно оцінюватися одночасно за функціональними, технічними та гуманітарними критеріями.

Будівництво, на відміну від архітектури, насамперед є галуззю матеріального виробництва, в якій проєктні рішення перетворюються на реальний об'єкт. Воно охоплює підготовку майданчика, земляні роботи, улаштування фундаментів, монтаж несучих і огорожувальних конструкцій, інженерних систем, оздоблення, благоустрій, випробування та введення об'єкта в експлуатацію. Будівельний процес передбачає значний обсяг матеріальних, трудових, машинних і фінансових ресурсів, а його результатом є основні фонди – будівлі, споруди та інфраструктурні комплекси.

Значення будівельної галузі виходить далеко за межі зведення житла. Вона створює виробничі підприємства, лікарні, школи, дороги, мости, тунелі, гідротехнічні та енергетичні споруди. Через попит на цемент, метал, скло, деревину, техніку, транспорт і проєктні послуги будівництво пов'язане з великою кількістю суміжних секторів економіки. Саме тому масштаби будівельної активності часто розглядають як один із показників інвестиційної динаміки та оновлення основних фондів держави.

Для майбутнього фахівця принципово важливо розуміти різницю між архітектурним задумом і будівельною реалізацією, але не протиставляти їх. Якісна споруда виникає лише тоді, коли функціональна ідея, конструктивна схема,

технологія виконання, вартість, безпека та естетика узгоджені між собою. Саме ця інтеграція є основою сучасної проєктно-будівельної діяльності.

2. Витоки будівельної діяльності

Потреба в укритті є однією з базових умов виживання. На найдавніших етапах люди та їхні предки використовували природні форми рельєфу, печери, навіси скель, заглиблення та інші готові захищені місця. Однак будівельна діяльність у власному розумінні починається тоді, коли середовище не просто використовується, а цілеспрямовано перетворюється: з'являються огороження, покриття, опори, вогнища, підлоги, місця зберігання та організовані входи.

Для найпростіших споруд використовували матеріали, які можна було отримати без складної обробки: гілки і стовбури, дерен, камінь, кістки великих тварин, шкури, очерет. Уже на цьому рівні виникають базові конструктивні принципи: вертикальна опора, похиле покриття, замкнений контур огороження, передавання ваги від покриття до ґрунту. У холодних регіонах особливого значення набували зменшення об'єму, теплоізоляція та захист входу; у теплих – затінення і вентиляція. Таким чином, будівельна форма від самого початку залежала від клімату і властивостей місцевих матеріалів.

Перехід від пасивного використання природного середовища до його організованого конструювання був принциповим кроком, який заклав логіку всієї подальшої будівельної діяльності – визначити потребу, обрати місце, підібрати матеріал, створити конструкцію та забезпечити придатні умови всередині.

Рис. 1. Реконструкції найпростіших укриттів: каркас із деревини, природні печери та легкі огороження з органічних матеріалів.

3. Давній Єгипет

У цивілізації Давнього Єгипту архітектура стала засобом демонстрації державної та сакральної влади. Найважливіші споруди – піраміди, храми, гробниці, які створювалися з розрахунком на тривале існування, тому для них широко використовували природний камінь. На відміну від побутової забудови з сирцевої цегли, монументальна архітектура вимагала розвиненої системи видобування каменю, його транспортування, обробки, геодезичного розмічування та організації великої кількості працівників.

Велика піраміда Хуфу (Хеопса) в Гізі, споруджена у XXVI ст. до н. е., мала первісну висоту близько 146,6 м. Її масив формують понад два мільйони кам'яних блоків. Основна частина кладки виконана з вапняку, тоді як для окремих внутрішніх елементів застосовували граніт. Вражає не лише масштаб, а й точність орієнтації споруди та геометрія її основи. Для будівельників це означало необхідність стабілізувати основу, забезпечити горизонтальність майданчика, підтримувати заданий кут граней та контролювати послідовність укладання величезного масиву.

Внутрішні приміщення піраміди показують, що давні будівничі розуміли проблему концентрації навантажень. Велика галерея має корбельоване перекриття, в якому кожен наступний ряд каменю трохи зміщується всередину. Над камерою царя влаштовано систему розвантажувальних порожнин і кам'яних елементів, що зменшують пряме навантаження на перекриття. Хоча мова не йде про сучасну теорію опору матеріалів, практичний досвід дозволяв будівничим знаходити ефективні конструктивні рішення.

Єгипетські храми розвинули іншу важливу тему – послідовність просторових зон, колонади та монументальні входи. Комплекси Карнака, Луксора, Абу-Сімбела демонструють використання масивних колон, балкових перекриттів і складних композицій осей. Тому Давній Єгипет доцільно розглядати не лише як епоху пірамід, а як один із перших прикладів системної будівельної індустрії, де поєднувалися проєктний задум, ресурсне забезпечення, спеціалізація праці та контроль якості.

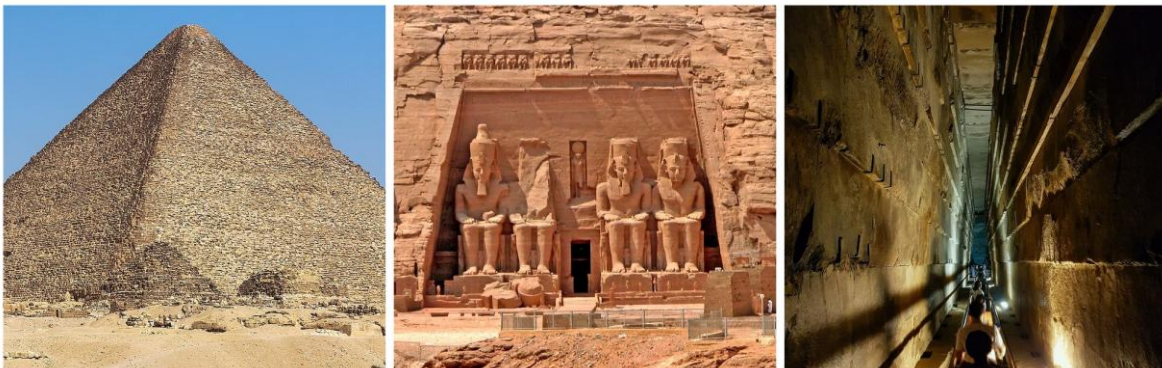

Рис. 2. Монументальна архітектура Давнього Єгипту: піраміда в Гізі, храм Абу-Сімбел і внутрішні кам'яні простори всередині піраміди

4. Антична Греція

Архітектура Давньої Греції сформувала систему принципів, які протягом наступних двох тисячоліть багаторазово відтворювалися в європейській архітектурі. Центральним явищем стала ордерна система – упорядкований взаємозв'язок колони, капітелі, антаблемента та пропорцій будівлі. Доричний

ордер вирізнявся стриманістю і масивністю, іонічний – стрункішими пропорціями і волютами капітелі, коринфський – розвиненим рослинним декором. Важливо, що ордер був не просто набором декоративних деталей, а способом організувати композицію і масштаб споруди.

Парфенон на Афінському акрополі, споруджений у 447–438 рр. до н. е., є показовим прикладом такого мислення. Храм оточено колонадою з вісьмома колонами на коротких фасадах і сімнадцятьма на довгих. Архітектори застосували систему малих геометричних корекцій: стилобат має ледве помітну кривизну, колони дещо нахилені до середини, а їхній стовбур має ентазис (невелике потовщення). Ці прийоми компенсують оптичні ілюзії і створюють відчуття правильності, яке не досягалося б абсолютно прямими лініями.

Греки активно працювали не тільки з храмами. Театри використовували природний рельєф для формування амфітеатральних місць і забезпечення доброї видимості та акустики. Агори формували громадський центр міста, стої створювали напіввідкриті простори для торгівлі й спілкування. У цьому проявляється важлива риса античної традиції – архітектура розглядалася як частина міського життя і громадської структури, а не як окремий декоративний об'єкт.

Рис. 3. Антична Греція: театр, Парфенон і каріатиди Ерехтейона

5. Римська імперія

Римська архітектура успадкувала від Греції ордерну мову, але значно розширила інженерний інструментарій. Римляни активно застосовували арку, циліндричні та хрестові склепіння, куполи, а також *opus caementicium* – бетоноподібний матеріал на основі вапняного в'язучого, заповнювача та пуццоланових добавок. Це дало змогу створювати монолітні масиви складної форми й перекривати великі простори без щільного ряду колон.

Арка принципово змінює шлях передавання навантаження, і замість роботи горизонтальної балки переважно на згин формується система стиску вздовж криволінійного контуру. Це дозволяє ефективно використовувати камінь і цеглу – матеріали, які добре працюють на стиск. Повторення арок створює склепіння; обертання арки навколо вертикальної осі – купольну форму. Пантеон у Римі є одним із найвідоміших прикладів купольної системи, діаметр його внутрішнього купола становить близько 43 м, а в центрі розташований окулюс, що одночасно полегшує конструкцію і формує головне джерело природного світла.

Не менш важливим досягненням Риму була інфраструктура. Дороги, мости, акведуки, каналізаційні системи і гавані забезпечували функціонування міст і зв'язок між провінціями. Акведук – це не просто ряд красивих арок, їх основною інженерною задачею було зберегти дуже малий, але стабільний ухил водоводу на великій відстані. Там, де траса перетинала долини, аркади забезпечували необхідну висоту каналу. Таким чином, римське будівництво вперше в такому масштабі показало, що інфраструктура є основою територіальної інтеграції.

Амфітеатри, терми, базиліки і багатоповерхові житлові інсули свідчать про формування різноманітної типології громадських і житлових споруд. Саме в Римі особливо чітко проявився принцип, актуальний і сьогодні, відповідно до якого архітектура міста не може розвиватися без інженерних мереж, транспортної системи та стандартизованих будівельних технологій.

Рис. 4. Римська інженерна традиція: купол Пантеону, Колізей і акведук

6. Романський стиль

Після розпаду Західної Римської імперії будівельна культура Європи розвивалася в умовах політичної фрагментації та обмежених ресурсів. У X–XII століттях формується романський стиль, характерний передусім для монастирських, храмових і оборонних комплексів. Його назва вказує на спадкоємність окремих римських форм, передусім напівциркульної арки і кам'яного склепіння.

Конструктивна проблема романського храму полягала в тому, що важкі кам'яні склепіння створювали не тільки вертикальне, а й значне горизонтальне розпирання. Для сприйняття цих зусиль потрібні були товсті стіни та масивні опори. Великі прорізи послаблювали б стіну, тому вікна залишалися порівняно вузькими. Звідси виникає характерний образ романської архітектури, це важкий, замкнений, монументальний, іноді майже фортифікаційний.

Базилікальні плани часто мали форму латинського хреста з трансептом і апсидою. Циліндричні склепіння використовувалися над протяжними нефами, а хрестові давали змогу частково зосередити навантаження в окремих опорах. Саме розвиток хрестового склепіння став важливим кроком до подальшої готичної системи, де несучі ребра будуть виділені конструктивно й візуально.

Рис. 5. Приклади романської архітектури

7. Готика

У XII столітті в Північній Франції формується готична архітектура. Її принципова відмінність від романської полягає не лише в зовнішньому вигляді, а в іншій конструктивній логіці. Стрілчаста арка дозволяє гнучкіше працювати з прольотами і висотою, нервюрне склепіння концентрує значну частину навантаження в ребрах, а система контрфорсів та аркбутанів передає горизонтальні зусилля на зовнішні опори.

У результаті стіна поступово втрачає роль суцільного масивного елемента, що тримає всю будівлю. Її можна прорізати великими вікнами, заповненими вітражами. Саме тому готичний собор візуально сприймається як вертикальний, легкий і насичений світлом, хоча фактично залишається складною кам'яною системою з великими навантаженнями.

Перебудову абатства Сен-Дені в 1130-1140-х роках традиційно пов'язують із раннім етапом готики. У наступні століття система досягає високої досконалості в соборах Парижа, Шартра, Реймса, Ам'єна, Кельна та інших міст. Висота, великі вітражі, розвинена пластика фасадів і складні кам'яні склепіння стали символом не тільки релігійної культури, а й зростання середньовічних міст та спеціалізації будівельних ремесел.

Рис. 6. Готика: приклад нервюрного склепіння, стрілочасті арки та вертикально орієнтовані фасади соборів.

8. Відродження

Відродження XIV–XVI століть сформувалося в Італії на тлі розвитку міст, торгівлі, гуманістичної культури та нового інтересу до античної спадщини. Архітектори досліджували римські руїни, трактати, пропорційні системи і прагнули створити впорядковану, логічну архітектуру, в якій частини будівлі підпорядковані зрозумілій геометрії. На зміну готичній вертикальності приходять симетрія, горизонтальні членування, куполи, аркади, колонади та композиції, співвіднесені з масштабом людини.

Важливою зміною стало й професійне самовизначення архітектора. Якщо середньовічний майстер часто поєднував проєктування і безпосереднє керівництво ремісничими роботами, то в епоху Відродження архітектор дедалі більше виступає автором цілісного задуму, виконує креслення, обґрунтовує пропорції, вивчає геометрію та механіку. Архітектурний проєкт стає окремим інтелектуальним продуктом.

Одним із символів технічної сміливості епохи є купол собору Санта-Марія-дель-Фйоре у Флоренції, реалізований за проєктом Філіппо Брунеллескі. Подвійна оболонка, система ребер і специфічна схема кладки дозволили звести великий купол без традиційного суцільного дерев'яного центрального під'єму конструкцією. Це приклад того, як історична форма отримала нове інженерне

рішення, засноване на точнішій організації робіт і глибшому розумінні конструкції.

Рис. 7. Архітектура Відродження: купол Флорентійського собору, симетричні палацові композиції та ордерні фасади.

9. Бароко

Наприкінці XVI у XVII столітті в Італії формується бароко. Якщо Відродження тяжіло до врівноваженості й ясної геометрії, бароко активно використовує контраст, рух, криволінійність, масштабні перспективи та поєднання архітектури зі скульптурою і живописом. Фасад уже не обов'язково є пласкою композицією, він може хвилеподібно виступати і заглиблюватися, створюючи складну гру світла та тіні.

Бароковий простір часто проєктується як послідовність ефектів. Людина входить до відносно темної зони, після чого потрапляє в яскраво освітлений купольний простір. а перспектива спрямовується до вівтаря, при цьому розписи створюють ілюзію продовження архітектури за межі реального склепіння. У містобудуванні застосовуються парадні осі, площі, сходи, колонади, фонтани, які об'єднують окремі будівлі в ансамбль.

Площа Святого Петра і собор у Римі демонструють характерне для бароко поєднання архітектури та міського простору. Бароко показує, що архітектура може керувати не лише статичною композицією, а й сценарієм сприйняття простору в русі.

Рис. 8. Архітектура стилю бароко: собор Святого Петра, його інтер'єри та ілюзорні купольні розписи.

10. Промислова революція

Промислова революція змінила будівництво не одним винаходом, а цілою системою взаємопов'язаних змін, зокрема механізацією виробництва, розвитком металургії, залізниць, масового виготовлення стандартних елементів, появою нових будівельних машин і ліфтів. Завдяки цьому будівництво поступово переходить від переважно ремісничої моделі до індустріальної, де матеріали й конструкції виробляються серійно та постачаються на будівельний майданчик у стандартизованому вигляді.

Чавун одним із перших продемонстрував потенціал металу в несучих конструкціях. Залізний міст через річку Северн в Англії, відкритий у 1779 році, став знаковим прикладом великої конструкції з литого чавуну. Подальший розвиток виробництва сталі, зокрема після появи промислових способів її масового отримання у XIX столітті, створив матеріал із кращою пластичністю та придатністю до каркасних систем. Металевий каркас поступово звільнив зовнішні стіни від функції основного несучого елемента, це принцип, який стане визначальним для висотних будівель.

Паралельно розвивається скло, а наприкінці XIX століття залізобетон. Нові матеріали породжують нові типи споруд серед яких великі вокзали, виставкові павільйони, фабричні цехи, склади, мости, багатоповерхові адміністративні

будівлі. Одним із символів раннього висотного будівництва став Home Insurance Building у Чикаго (1885), який часто називають першим хмарочосом. Його конструктивна схема поєднувала металевий каркас і відносно легші зовнішні стіни, а вертикальний транспорт зробив багатоповерховість функціонально придатною.

Для історії будівництва цей період важливий тим, що конструкція починає дедалі менше залежати від масивності стіни. Несучі елементи концентруються в каркасі, а огороження можуть виконувати інші функції – захищати від клімату, забезпечувати світло, формувати образ будівлі. Це принципове розділення функцій несучої та огорожувальної систем є однією з основ сучасної архітектури.

Рис. 9. Промислова революція: чавунний Iron Bridge, раннє висотне будівництво в Чикаго

11. Архітектура XX–XXI століть

У XX–XXI століттях архітектура розвивається на основі поєднання високоміцних матеріалів, інженерних систем, комп'ютерного моделювання та складної організації будівельного процесу. Сталь, високоміцний і самоущільнювальний бетон, багатошарове скління, композитні матеріали та високоточне виробництво елементів дозволяють реалізовувати форми, які раніше були технологічно недосяжними. Однак сучасна складність полягає не лише в геометрії, будівля є системою, в якій необхідно синхронізувати конструкції,

вентиляцію, водопостачання, електропостачання, автоматику, пожежну безпеку, вертикальний транспорт і цифрове управління.

Висотне будівництво особливо добре демонструє цю системність. Із ростом висоти збільшується роль вітрових навантажень і динамічних коливань, тому форма вежі стає частиною інженерної стратегії. Burj Khalifa в Дубаї має архітектурну висоту 828 м; його система «buttressed core» використовує центральне ядро, підсилене трьома радіальними крилами. Геометрія уступів не тільки формує силует, а й зменшує регулярність вихрового збудження від вітру. Це приклад того, як архітектура, аеродинаміка і конструктивна схема працюють як єдине ціле.

Наступним рубежем є Jeddah Tower у Саудівській Аравії, запроєктована висотою понад 1 000 м. Проєкт використовує трипроменеву планувальну схему та залізобетонну систему, оптимізовану для сприйняття вітрових і гравітаційних навантажень. Приклад Jeddah Tower показує, що надвисокий об'єкт – це вже не просто збільшена звичайна будівля, для нього окремо вирішуються питання фундаментів, насосного подавання бетону, вертикального транспорту, евакуації, фасадних деформацій і логістики будівництва.

Водночас сучасна архітектура не зводиться до рекордів висоти. Значно важливішими стають енергоефективність, декарбонізація, адаптивне повторне використання будівель, життєвий цикл матеріалів, доступність і стійкість до кліматичних ризиків. BIM та інші цифрові методи дозволяють створювати інформаційну модель об'єкта, виявляти колізії та використовувати дані під час експлуатації. Отже, головною рисою сучасного будівництва є не окремий матеріал, а інтеграція великої кількості систем і даних у спільну модель.

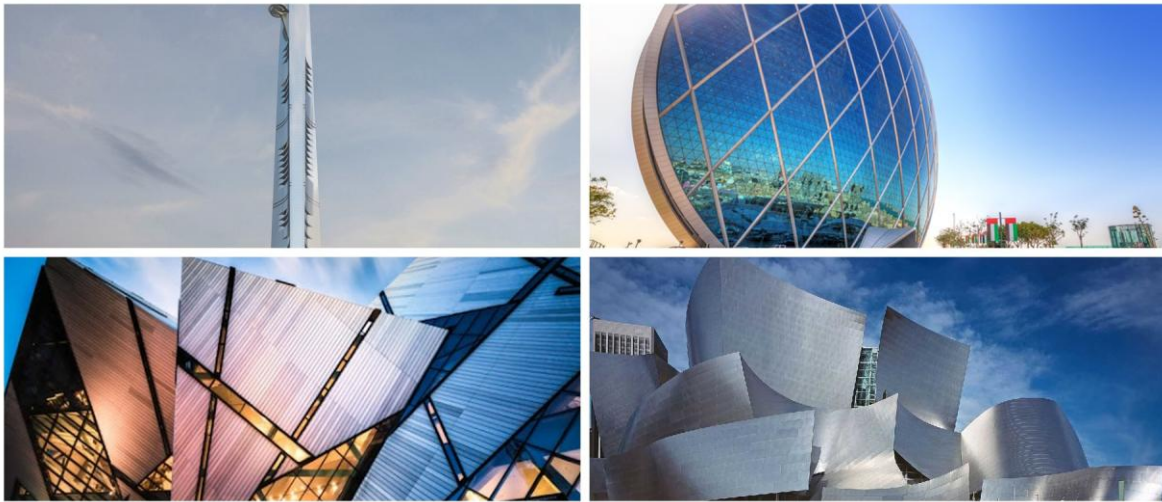

Рис. 10. Сучасна архітектура

12. Розвиток архітектури на території України

Історія архітектури на території сучасної України формувалася на перетині різних культурних і господарських зон. Степове Причорномор'я було включене до контактів зі скіфським світом і античними колоніями; лісостеп і Полісся розвивали потужну традицію дерев'яного будівництва; доба Київської Русі принесла масштабне кам'яне храмове й оборонне будівництво; у ранньомодерний період формуються своєрідні українські варіанти бароко. У XIX–XX століттях міста України інтегруються в індустріальні процеси, а радянська доба залишає широкий спектр від авангарду до масового типового будівництва.

Одна й та сама територія могла поєднувати місцеві традиції та імпортовані технології, а архітектурні форми часто пристосовувалися до іншого клімату, матеріальної бази й способу життя.

13. Скіфо-античний період

Скіфські кургани є важливими пам'ятками земляного та поховального будівництва. За зовнішньою простотою насипу приховувалася складна структура з поховальними камерами, коридорами, дерев'яними перекриттями, кам'яними елементами й системами укріплення ґрунту. Великі кургани вимагали переміщення значних обсягів землі, підбору матеріалів, послідовного перекриття

камер і формування стійкого насипу. Тобто вже тут можна говорити про значну організацію колективної праці та практичне розуміння поведінки ґрунтових і дерев'яних конструкцій.

Паралельно в Північному Причорномор'ї від VII–VI ст. до н. е. виникають грецькі міста-колонії – Ольвія, Херсонес, Пантікапей та інші. Вони привносять традицію кам'яної квартальної забудови, громадських просторів, укріплень, храмів, житлових дворів та інженерного благоустрою. У таких містах уже існували планувальні осі, вулиці, ділянки, системи оборони і спеціалізовані громадські об'єкти. Тому античні центри Причорномор'я можна вважати одним із найраніших прикладів системної урбаністики на території сучасної України.

Контакт кочового, осілого та античного світів створював складне культурне середовище. Для історії будівництва це важливо тим, що одночасно співіснували різні типи матеріальної культури, земляні монументальні споруди, дерев'яні конструкції, кам'яна міська архітектура та укріплення. Саме така багатошаровість надалі стане характерною рисою архітектурної історії українських земель.

Рис. 11. Скіфська будівельна традиція: курганний ландшафт і реконструкції внутрішньої будови поховальних споруд

14. Архітектурна традиція слов'янських племен

Для слов'янських поселень характерним було широке використання деревини, глини, землі та локального каменю. Такий вибір визначався ресурсною доступністю, у лісових і лісостепових районах деревина була матеріалом, який

легко заготовляти, обробляти ручним інструментом і швидко монтувати. З неї формували стіни, перекриття, покрівельні конструкції, огорожі та елементи укріплень. Глина використовувалася для обмазування, печей і підлог, земля – для валів і заглиблених частин житла.

Важливим типом поселення стало укріплене городище. Його розташування обирали з урахуванням рельєфу, природних схилів і водних перешкод. Оборонна система могла включати рови, земляні вали, дерев'яні стіни, частоколи, башти та в'їзні конструкції. У такому випадку рельєф фактично ставав частиною фортифікації, а обсяг штучних робіт зменшувався завдяки використанню природних переваг місцевості.

Житлова забудова включала наземні та частково заглиблені споруди, пов'язані з господарськими ямами, печами та зонами зберігання. Сакральні місця могли мати вигляд відкритих капищ і святилищ. Більшість дерев'яних споруд не збереглася, тому сучасні реконструкції спираються на археологічні сліди – ями від стовпів, залишки печей, фрагменти обмазки, планувальні контури та культурний шар. Саме тому археологічна інтерпретація є критично важливою для відновлення картини давнього будівництва.

Рис. 12. Реконструкції слов'янських укріплених поселень, дерев'яних оборонних споруд і житлової забудови

15. Київська Русь

Після хрещення Русі наприкінці X століття різко зростає потреба в монументальних християнських храмах, для яких місцева дерев'яна традиція вже не була єдиним зразком. Через контакти з Візантією на Русь приходять хрестово-купольні схеми, технології кам'яної та цегляної кладки, мозаїчне і фрескове оздоблення. Проте ці форми не копіюються механічно, вони адаптуються до місцевої будівельної культури, матеріалів і композиційних уявлень.

Софія Київська є одним із найвидатніших прикладів архітектури XI століття. Первісна структура собору значно складніша за пізніший зовнішній образ, який формувався внаслідок перебудов. П'ятинефна хрестово-купольна система, галереї, численні куполи та ієрархія внутрішнього простору створювали складну просторову композицію. У кладці застосовували камінь і вапняні розчини. Мозаїки та фрески були органічною частиною архітектурного простору.

Міста Київської Русі потребували не лише храмів. Оборонні вали, дерев'яні стіни, брами, князівські двори, житлова і реміснича забудова утворювали складну міську тканину. Золоті ворота в Києві поєднували оборонну та репрезентативну функції, в'їзд до міста ставав одночасно елементом фортифікації й символом статусу столиці. Спасо-Преображенський собор у Чернігові та інші пам'ятки демонструють, що монументальне будівництво розвивалося в кількох центрах держави.

Київська Русь заклала важливу модель синтезу, відповідно до якої місцеві дерев'яні навички співіснували з візантійськими кам'яними технологіями, а подальші контакти із Центральною Європою розширювали арсенал форм і прийомів. Цей синтез стане одним із джерел розвитку української архітектури наступних століть.

Рис. 13. Київська Русь: інтер'єр і зовнішній образ Софії Київської та реконструйовані Золоті ворота

16. Українське бароко

У XVII–XVIII століттях на українських землях формується своєрідна барокова традиція, яку часто називають українським або козацьким бароко. Її розвиток пов'язаний із піднесенням козацької державності, монастирським будівництвом, меценатством гетьманської старшини та оновленням давньоруських храмів. На відміну від багатьох італійських чи центральноєвропейських прикладів, українські споруди часто мають ясніші об'єми, вертикально розвинені багатобанні композиції, виразні фронтони й декоративні деталі, що взаємодіють із традиціями дерев'яного храмового будівництва.

Важливо розрізняти власне козацьке бароко та ширше коло пам'яток пізнього бароко XVIII століття. Наприклад, Андріївська церква в Києві, спроектована Бартоломео Растреллі, є блискучим прикладом пізнього європейського бароко в українському міському контексті, але її стилістична мова відрізняється від типових козацьких п'ятибанних храмів.

У барокову добу активно перебудовувалися комплекси Києво-Печерської лаври, Софії Київської, монастирів Чернігова та інших міст. Нові фасади, бані, дзвіниці та декоративні елементи накладалися на давніші конструкції. У

результаті пам'ятка могла одночасно містити шари кількох епох – давньоруську структуру, барокову перебудову та пізні реставрації.

Рис. 14. Барокова архітектура України

17. Архітектура радянського періоду

Архітектура радянського періоду не є однорідною. У 1920-х на початку 1930-х років розвивався авангард і конструктивізм, для якого характерними були функціональна логіка, нові типи громадських будівель, асиметричні композиції, великі площини скління і прагнення виразити конструкцію. Одним із найвідоміших українських прикладів є комплекс Держпрому в Харкові – масштабна адміністративна споруда, що стала символом індустріальної модернізації міста.

У 1930–1950-х роках офіційна архітектура переходить до монументального історизму, відомого як сталінський ампір. Для нього характерні симетричні ансамблі, класичні мотиви, парадність, великі масштаби й активна декоративність. Після Другої світової війни така стилістика значною мірою визначила відбудову центральних частин міст, зокрема Хрещатика в Києві.

Середина 1950-х років принесла принциповий поворот до економічності та індустріалізації. Масове житлове будівництво базувалося на типових серіях, збірних залізобетонних панелях і максимально повторюваних рішеннях. Це дозволило швидко збільшити житловий фонд, але водночас призвело до

монотонності багатьох районів, стандартних планувань і проблем із енергоефективністю, які сьогодні потребують модернізації.

У 1960–1980-х роках розвиваються модернізм і бруталізм, великопролітні громадські комплекси, готелі, палаци культури, спортивні та адміністративні будівлі. Для цієї доби характерні експерименти із залізобетоном, оболонками, великими консолями та виразною пластикою.

Рис. 15. Архітектура радянського періоду в Україні

18. Узагальнення

Історія архітектури і будівництва демонструє повторювану закономірність – нова архітектурна форма стає масовою лише тоді, коли для неї існує відповідна матеріальна і технологічна база. Піраміда спирається на масивну кам'яну кладку й організацію великих земляних і транспортних робіт; грецький храм на точну каменеобробку й систему пропорцій; римські терми й Пантеон на арково-склепінчасту систему та бетон; готичний собор на раціональне передавання зусиль через нервюри, аркбутани і контрфорси; хмарочос на металевий або залізобетонний каркас, ліфти та інженерні мережі.

Друга закономірність полягає в тому, що функція і символіка завжди взаємодіють. Споруда повинна виконувати практичне завдання, але суспільство майже завжди використовує архітектуру для вираження статусу, влади, релігійних

уявлень, технологічного оптимізму або колективної ідентичності. Саме тому ми пам'ятаємо не тільки те, як споруда працює, а й те, що вона означає.

Третя закономірність це поступове ускладнення будівельного процесу. Сучасний об'єкт створюється великою командою архітекторів, конструкторів, інженерів, технологів, кошторисників, фахівців із пожежної безпеки, енергоефективності, цифрового моделювання та експлуатації. Однак базова логіка залишається тією самою, що й у найдавніших укриттях, необхідно зрозуміти потребу людини, оцінити середовище, обрати матеріал і конструкцію, організувати процес будівництва та забезпечити безпечне використання споруди.